

8. Karpchuk, N. P. 2015. *Zasady komunikatsiinoi polityky: dosvid krain-chleniv Yevropeiskoho Soiuzu* [Principles of communication policy: experience of the member states of the European Union]. Lutsk: Vezha-Druk.

9. Solomenna, T. V. 2020. *Mizhkulturna komunikatsiia v Yevropeiskomu Soiuzi* [Intercultural communication in the European Union]. Chernihiv: Publication of the National University "Cherk" named after T.G. Shevchenko.

10. Deineka, L. comp., 2019. *Mizhkulturna komunikatsiia: nauk.-dopom. bibliohr. pokazhch* [Intercultural communication: assistant professor bibliography show]. Lutsk.

УДК 37.316:81'36-028.31:376-056.2/.3(045)

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО НАВЧАННЯ ГРАМОТИ У ДІТЕЙ, ЩО МАЮТЬ ООП ІЗ НЕДОСТАТНІМ РІВНЕМ РОЗВИТКУ ПЕРЕДУМОВ ПИСЬМА

Чекан О.І.

DEVELOPMENT OF READINESS TO LEARN LITERACY IN CHILDREN WHO HAVE SEN WITH AN INSUFFICIENT LEVEL OF DEVELOPMENT OF WRITING PREREQUISITES

Чекан Оксана

У науковій статті порушується проблема формування готовності до навчання грамоти у дітей, що мають ООП із недостатнім рівнем розвитку передумов письма. Дослідження розвитку рухів рук дитини представляють інтерес не тільки для педагогів і психологів, а й для інших фахівців (філософів, мовознавців, істориків, біологів) і т.д. Формування готовності до навчання грамоти у дітей, що мають ООП із недостатнім рівнем розвитку передумов письма - одна з основоположних сторін розвитку мови дошкільника. Виявлено, що образотворча діяльність цьому сприяє. На заняттях з образотворчої діяльності вирішуються спеціальні корекційні завдання з розвитку мовлення дітей, збагачується словник, удосконалюється розмовна мова, готується поява зв'язного мовлення і т.д. Відзначено, що використовуючи різні види образотворчої діяльності, можна розвивати у дітей зорово-моторну координацію рухів, їх точність, обсяг і спрямованість.

Ключові слова: навчання грамоти, діти, особливі освітні потреби (ООП), передумови письма, недостатній рівень розвитку.

The scientific article raises the problem of formation of readiness for learning literacy in children with SEN with an insufficient level of development of the prerequisites for writing. Research on the development of a child's hand movements is of interest not only to teachers and psychologists, but also to other specialists (philosophers, linguists, historians, biologists), etc. The formation of readiness for learning literacy in children with SEN with an insufficient level of development of the prerequisites for writing is one of the fundamental aspects of the language development of a preschooler. It was found that artistic activity contributes to this. Special remedial tasks for the development of children's speech are solved at art classes, the vocabulary is enriched, spoken language is improved, the appearance of coherent speech is prepared, etc. It was noted that using various types of visual arts, it is possible to develop children's visual-motor coordination of movements, their accuracy, volume and directionality.

Key words: literacy, children, special educational needs (sen), prerequisites for writing, insufficient level of development.

Одним з важливих аспектів розвитку дошкільника в період підготовки його до школи, є розвиток дрібної моторики та координації рухів пальців рук. Проблема підвищення ефективності комплексної медико-психолого-педагогічної роботи з розвитку дрібної моторики та координації рухів пальців рук дітей 5-6 років не втрачає своєї актуальності. В. О. Сухомлинський писав, що витoki здібностей та обдарування дітей – на кінчиках їхніх пальців. Від кінчиків пальців, образно кажучи, йдуть найтонші струмочки, які живлять джерело творчої думки. Чим більше впевненості та винахідливості в рухах дитячої руки, тим тоншою є взаємодія руки зі знаряддям праці (ручкою, олівцем), тим складніший рух, що необхідний для цієї взаємодії, тим яскравішою є творча стихія дитячого розуму. Чим більше майстерності в дитячій руці, тим дитина розумніша [4].

Аналіз психологічної літератури показав, що проблема психологічної готовності дитини до школи розкривається в працях Л.І. Божович, С.В. Буцкіної, Ю.З.Гільбуха, Л.С. Виготського, Н.І. Гуткіної, Д.Б. Ельконіна, А.В. Запорожця, Я.Л. Коломінського, О. Є. Кравцової, Р.В. Овчарової, Г.А. Урунтаєвої та інших науковців.

Необхідність розвитку активних рухів пальців рук отримала наукове обґрунтування. Співробітники Інституту фізіології дітей та підлітків АНН встановили, що рівень розвитку мовлення знаходиться в прямій залежності від ступеня сформованості тонких рухів пальців рук [2; 3].

Відомий дослідник дитячої мови М.М. Кольцова зазначає: "Рухи пальців рук історично, в ході розвитку людства виявилися тісно пов'язаними з мовною функцією". Першою формою спілкування первісних людей були жести, особливо великою була роль руки. Саме руки дали можливість розвивати шляхом жестів той первинний етап мовлення, за допомогою якого проходило спілкування первісних людей. Розвиток функції руки та мови йшло паралельно. Приблизно такий же хід розвитку мовлення дитини. Спочатку розвиваються тонкі рухи пальців рук, потім з'являється артикуляція складів. Все подальше вдосконалення мовних реакцій стоїть в прямій залежності від ступеня тренування рухів пальців

рук [6].

Таким чином, є підстави розглядати кисть руки, як орган мови – такий же, як артикуляційний апарат. З цієї точки зору проекцією руки, є ще одна мовна зона – зона мозку.

Дослідження розвитку рухів рук дитини представляють інтерес не тільки для педагогів і психологів, а й для інших фахівців (філософів, мовознавців, істориків, біологів) і т.д. Руки володіючи різноманітним функціям, є специфічним людським органом.

І.М. Сеченов був одним з перших учених, що поставили під критику теорію спадкової обумовленості розвитку рухів дитини, як результат дозрівання певних нервових структур. Він писав, що «рухи руки людини спадково не призначені, а виникають в процесі виховання і навчання, як результат асоціативних зв'язків між зоровими, відчутними і м'язовими змінами в процесі активної взаємодії з навколишнім середовищем» [7].

М.М. Кольцова прийшла до висновку, що формування мовних областей відбувається під впливом кінестетичних імпульсів від рук, а точніше від пальців. Якщо розвиток рухів пальців відстає, то затримується і мовленнєвий розвиток, хоча загальна моторика при цьому може бути нормальною і навіть вище норми. Тісний зв'язок пальцевої моторики з роботою мовних зон підтверджує і той факт, що переучування шульг у дошкільному віці нерідко є однією з причин виникнення заїкання. Всі ці факти повинні використовуватися в роботі з дітьми і там, де розвиток мови відбувається своєчасно і особливо там, де є відставання, затримка розвитку моторної сторони мови [6].

Саме до 6-7 року життя в основному закінчується дозрівання відповідних зон головного мозку, розвиток дрібних м'язів кисті. Моторна недостатність у дітей з дизартрією виявляється згладженою стертою формою дизартрії. На заняттях з малювання діти погано тримають олівець, руки бувають напружені. Багато хто не любить малювати. Особливо помітна моторна незручність рук на заняттях з аплікації і з пластиліном. У роботах з аплікації простежуються труднощі

просторового розташування елементів.

Моторна незручність у виконанні маніпуляторних дій, труднощі в оволодінні ними, невдачі та часте невдоволення дорослих змушують дитину уникати виконання дій, які заскладні. Особливої уваги заслуговують графічні рухи. Нелюбов до малювання – один з показників порушення розвитку тонко координованих рухів. Малювання, як і лист – інструментальна дія, вона складніша, ніж просто рух рукою: адже необхідні рухи кінчика олівця, котрі можливі тільки в тому випадку, якщо скоординовані рухи пальців, кисті, руки, тулуба, якщо дитина може керувати ними, контролювати їх. При цьому вік 6-7 років є головним для розвитку кисті рук.

Рухи пальців рук у людей вдосконалювалися з покоління в покоління, так як люди виконували руками все більш і більш тонку та складну роботу. У зв'язку з цим відбувалося збільшення площі рухової проекції кисті руки в людському мозку, так як розвиток функцій руки і мови у людей проходить паралельно.

Приблизно такий же хід розвитку мовлення дитини. Спочатку розвиваються тонкі рухи пальців рук, потім з'являється артикуляція складів; всі подальші вдосконалення мовних реакцій стоять в прямій залежності від ступеня тренування рухів пальцями.

Дослідники дитячої ізотворчості підкреслюють необхідність оволодіння технікою ізограмотності щодо розвитку здатності до малювання. «У руці живописця, – зазначає А.Г. Ковальов, – синтезовані, або сплавлені, високорозвинені моторні функції з узагальненими вміннями, закріпленими в системі рухів» [1].

У процесі ізотворчості, маніпуляцій з матеріалами йде природний масаж біологічно активних точок розташованих на долонях та пальців руки, що позитивно позначається на загальному самопочутті дитини. Формується загальна вправність рук, у тому числі й дрібна моторика – рухи рук удосконалюються під контролем зору та кінестетичних відчуттів. Дитина набуває навички, що роблять колосальний вплив не тільки на розвиток фізичних та психічних процесів, а в

цілому – на весь розвиток дитини. Крім того, вирішується велика частина розумових завдань – рука діє, а мозок фіксує відчуття, з'єднуючи їх із зоровими, слуховими, тактильними сприйняттями в складні, інтегровані образи й уявлення.

На заняттях образотворчої діяльності дітей можна познайомити з новими словами, вчити розуміти, розрізняти і вживати слова, що позначають зовнішні ознаки предметів, ознаки дій. Різноманітний наочний матеріал допомагає уточнити розуміння назв предметів, дій, ознак. Дитина привчається вслухатися в коротку фразу дорослого, розуміти сенс поступово ускладнених висловлювань, нових слів та уточнює їх лексичні, граматичні й фонетичні відтінки.

Під час продуктивної (образотворчої) діяльності значно швидше відбувається розвиток сприйняття й мови у дітей з мовним недорозвиненням, тому, що мова набуває дійсно практичну спрямованість і має велике значення для виконання запропонованої діяльності. Різні види продуктивної діяльності сприятливі як для розвитку мови так і тим, що при їх здійсненні легко можна створювати проблемні ситуації, що сприяють появі мовної активності. Проблемні ситуації також формують комунікативну спрямованість мовлення.

Образотворча діяльність має велике пізнавальне, виховне та корекційне значення завдяки своїй наочності. Діти швидше і повніше засвоюють мовний матеріал, так як на заняттях з образотворчої діяльності в якості наочної опори часто використовуються натуральні об'єкти. Матеріал, яким оснащуються заняття, використовується на різних етапах корекційної роботи з різними мовними цілями, а його застосування варіюється залежно від мовного розвитку дітей даної групи. Певний набір фраз, слів, вимовлених дорослими у всіляких мовних комбінаціях, робить слово мобільним, рухливим. Його структурний вигляд уточнюється. Слово міцно входить спочатку в пасивний, а потім в активний словник дитини та все різноманіття його форм. Особливо високі показники спостерігаються при щоденному використанні всього наочного матеріалу, вимовлення всіх демонстрованих дій, предметів, їх ознак та закріплення значень.

Діти краще засвоюють мовний матеріал, коли поступово, протягом усього

періоду роботи, знаходяться в умовах самостійного, посилюючого виконання доручень вихователя і логопеда, як до занять, так і після них. Діти як би грають з матеріалом, виробляючи з ним різні дії.

Продуктивна образотворча діяльність сприятлива для розвитку мови, перш за все тим, що дитина сама безпосередньо діє з предметом. Величезний вплив цього фактора для розвитку мовлення дитини відзначено М.М. Кольцовою. В описаних нею досліджах діти раннього віку майже в два рази швидше починали реагувати на слово, що позначає предмет, якщо мали можливість цим предметом маніпулювати [6].

Під час продуктивної діяльності створюються умови для здійснення тісного зв'язку слова з дією, з ознаками дії. Забезпечити зв'язок слова з предметом значно легше, ніж зв'язок слова з дією: можна показати сам предмет, іграшку або муляж, нарешті, можна використовувати картинку. Значно важче показати через картину зв'язок слова з рухом або станом предмета. Під час образотворчої діяльності це відбувається природно, оскільки дитина сама виконує різноманітні дії. Саме на цих заняттях діти добре засвоюють послідовність дій і причинно-наслідкові зв'язки різних дій та явищ. Слід особливо відзначити, що дії дітей, супроводжувані промовою, в процесі образотворчої діяльності, стають більш досконаліми, осмисленими, цілеспрямованими, регульованими та ритмічними. Прискорюється і процес засвоєння навичок зображення. Діти надають намальованому предмету рух. На основі предметного малюнка, за допомогою мови діти створюють цілий сюжет, оживляють і вимовляють предмети, передаючи звуконаслідування та доступними їм словами сам діалог.

Необхідно спеціально виховувати у дітей уміння сприймати мову в процесі малювання, а потім вчити поєднувати з мовленням власну діяльність. Словесні позначення допомагають дітям виділяти в предметах їх ознаки («Стрічки червоні, довгі, красиві»). Слово допомагає осмисленню процесу зображення. Дитина із загальним недорозвиненням мови нездатна до самостійного всебічного спостереження зображуваних предметів. Тому дуже велика роль дорослого

(вихователя, логопеда) у виробленні у дітей уміння простежувати особливість форми, контур предмета і його частин, колір та інші ознаки (м'яч великий, круглий, червоний).

Таким чином, керівництво дорослого має бути спрямоване не тільки на навчання малювання, а й на розвиток сприйняття, уяви і т.д.. Специфічну побудову обстеження об'єкта, що підкріплена словом, слід включати в різні види образотворчої діяльності. Специфіка побудови обстеження предмета полягає в тому, що зорове і тактильне сприйняття об'єкта має цілеспрямовано і максимально коментуватись мовою дорослого. Формування здатності порівнювати на заняттях з образотворчої діяльності, допомагає дітям усвідомити дії з різними предметами, звернути увагу на різні ознаки предметів, виконувати різні дії, будувати протиставлену мову.

Словесні позначення допомагають дітям виділяти в предметах їх ознаки. Таким чином, слово допомагає осмисленню процесу зображення. На заняттях образотворчої діяльності успішно розвиваються комунікативні навички. Розвиток мовного спілкування передбачає поступову підготовку все більш складних мовних моделей для накопичення їх дітьми та їх вживання в активній мові в міру їх засвоєння. Відповідь на питання одним словом або словосполучення змінюється побудовою пропозиції різних конструкцій: проста непоширена пропозиція, поширене речення; зі складних – складнопідрядне речення. Передбачається побудова різних конструкцій, що відповідають характеру спілкування: спонукальне, питальне, окличне, запитання і т.д..

Таким чином, формування готовності до навчання грамоти у дітей, що мають ООП із недостатнім рівнем розвитку передумов письма – одна з основоположних сторін розвитку мови дошкільника. Образотворча діяльність цьому сприяє. На заняттях з образотворчої діяльності вирішуються спеціальні корекційні завдання з розвитку мовлення дітей, збагачується словник, удосконалюється розмовна мова, готується поява зв'язного мовлення і т.д. Використовуючи різні види образотворчої діяльності, можна розвивати у дітей зорово-моторну координацію

рухів, їх точність, обсяг і спрямованість.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М. Готуємо руку дитини до письма: навчально-методичний посібник / А. М. Богуш. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 160 с.
2. Державний стандарт супроводу під час інклюзивного навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.msp.gov.ua/projects/516/>.
3. Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання: Закон України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – № 30. – С. 1011. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1324-18>.
4. Калуська Л. Казкова розмовляночка за малюнками: посібник для роботи з дітьми 6-го року життя та дітьми з особливими освітніми потребами за опорними малюнками / авт.-розробники: Л. Калуська, О. Чекан. – Тернопіль : Мандрівець, 2020. – 32 с.
5. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва. – К.: Ін-т спец. Педагогіки, 2012. – 308 с.
6. Кольцова М.М. Дитина вчиться говорити / М. М. Кольцова. – 2-ге вид. – М.: Рад. Росія, 1979. – 192 с.
7. Сеченов І. М. Фізіологія. Вибрані твори. У 4 ч. / І. М. Сеченов. – М., 2017. – Частина 1.

References

1. Bohush, A. M. 2014. *Hotuiemo ruku dytyny do pysma* [We prepare the child's hand for writing]. Ternopil: Mandrivets.
2. *Derzhavnyy standart suprovodu pid chas inkliuzyvnoho navchannia* [State standard of support during inclusive education]. Available at: <https://www.msp.gov.ua/projects/516/>
3. *Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakoniv Ukraïny pro osvitu shchodo orhanizatsii inkliuzyvnoho navchannia: Zakon Ukraïny* [On making changes to some laws of Ukraine on education regarding the organization of inclusive education: Law of Ukraine]. 2014. Information of the Verkhovna Rada (VVR), 30, 1011. Available at: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1324-18>.
4. Kaluska, L. and Chekan, O. author developers 2020. *Kazkova rozmovlianochka za maliunkamy: posibnyk dlia roboty z ditmy 6-ho roku zhyttia ta ditmy z osoblyvymy osvitnimy potrebamy za opornymy maliunkamy* [A fairy-tale talker by pictures: a guide for working with children of the 6th year of life and children with special educational needs using reference pictures]. Ternopil : Mandrivets.
5. Kolupaieva, A. A. 2012. *Osnovy inkliuzyvnoi osvity* [Basics of inclusive education]. Kyiv: In-t spets. Pedagogiky.
6. Koltsova, M.M. 1979. *Dytyna vchytisia hovoryty* [The child learns to speak]. 2-he vyd. Moscow: Rad. Rosiia.
7. Siechenov, I. M. 2017. *Fiziolohiia. Vybrani tvory. U 4 ch. Chastyna 1* [Physiology. Selected works. At 4 part. Part 1]. Moscow.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>